

## การศึกษาเรื่องการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมกรณีศึกษาสวนเบญจกิติเพื่อเป็นแหล่ง พักผ่อนหย่อนใจ

### A Study On Cultural Landscape Management: Benjakitti Park as A Recreational Area

จิตาภา สุขเพิ่ม<sup>1</sup>, นิรชา ไพโรจน์พิริยะกุล, ผาณิตา มากสุวรรณ  
พัศรัศกุล พึ่งจำ, และภิญญาพิดา ไม้เกตุ

Jidapa Sukperm, Niracha Pairojpiriyakul, Phanita maksuwan  
Patsaratsakul Puengchum, Phinphida Maiket

#### บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมกรณีศึกษาสวนเบญจกิติเพื่อเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ มีวัตถุประสงค์ คือ 1.) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมือง กับ พื้นที่สีเขียว ในบริบทของ กรุงเทพมหานคร 2.) เป็นกรณีศึกษาที่สะท้อนให้เห็นถึงแนวทางการพัฒนาเมืองที่สามารถรักษาสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตของประชาชน การวิจัยใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผสมผสานการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณบางส่วน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึก การใช้แบบสอบถาม และการสังเกตภาคสนาม กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้ใช้บริการสวนเบญจกิติ และเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบในการดูแลและบริหารจัดการพื้นที่สวนเบญจกิติ

ผลการศึกษาพบว่า ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองกับพื้นที่สีเขียวมีความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกัน (Interdependent Relationship) กล่าวคือ พื้นที่สีเขียวมิได้ทำหน้าที่เป็นเพียงพื้นที่ทางกายภาพของเมืองเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ วิถีชีวิต และกิจกรรมของประชาชน ผู้ใช้บริการ ขณะเดียวกัน นโยบายและกิจกรรมทางเศรษฐกิจของเมืองก็ส่งผลโดยตรงต่อการเข้าถึงและคุณภาพของพื้นที่สีเขียว นอกจากนี้ สวนเบญจกิตียังมีบทบาทสำคัญในฐานะต้นแบบของการฟื้นฟูภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมือง (A Model for Urban Cultural Landscape Regeneration) โดยทำหน้าที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานสีเขียวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Green Infrastructure) ที่ช่วยฟื้นฟูเชิงนิเวศ เพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพ และสร้างภูมิทัศน์ที่เอื้อต่อสุขภาพและสุขภาวะ (Landscape of Health and Wellness) ให้แก่ประชาชนในกรุงเทพมหานคร

**คำสำคัญ:** ภูมิทัศน์วัฒนธรรม พื้นที่สีเขียวในเมือง นันทนาการ

<sup>1</sup> มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

## ABSTRACT

The research entitled “Management of the Cultural Landscape: A Case Study of Benjakitti Park as a Recreational Area” has two main objectives 1.To examine the relationship between the urban cultural landscape and green spaces in the context of Bangkok. 2. To serve as a case study reflecting approaches to urban development that maintain a balance among the environment, culture, and people’s quality of life. This research employs a qualitative research methodology combined with some quantitative data collection. Data were gathered through in-depth interviews, questionnaires, and field observations. The sample group included Benjakitti Park visitors and park management staff.

The findings revealed that the urban cultural landscape and green spaces have an interdependent relationship. Green spaces are not only physical environments but also function as social and cultural spaces that reflect people’s identities, lifestyles, and community activities. At the same time, urban policies and economic activities directly influence the accessibility and quality of green areas.

Moreover, Benjakitti Park plays a significant role as a model for urban cultural landscape regeneration, acting as a form of cultural green infrastructure. It contributes to ecological restoration, enhances biodiversity, and transforms the area from an industrial landscape into a landscape of health and wellness, supporting recreation, learning, and a balanced urban lifestyle for Bangkok residents.

The study concludes that sustainable urban development can be achieved through strategies that harmonize environmental preservation, cultural values, and the overall quality of urban life.

**Keywords: Cultural Landscape Urban Green Space Recreation**

### **ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา**

ในปัจจุบัน กรุงเทพมหานครเป็นเมืองขนาดใหญ่ที่มีทั้งความหนาแน่นของประชากรและสิ่งปลูกสร้างเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในทุก ๆ ปี ซึ่งการขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็วส่งผลต่อพื้นที่สีเขียวในกรุงเทพมหานครให้ลดลงอย่างมีนัยยะทั้งในระดับชุมชนและระดับเมือง โดยกรมอนามัยโลกกว้างว่ามาตรฐานของพื้นที่สีเขียวเฉลี่ยต่อคน ควรไม่น้อยกว่า 9 ตารางเมตรต่อคน อย่างไรก็ตาม พื้นที่สีเขียวเฉลี่ยต่อคนในกรุงเทพมหานครได้

ระบุไว้โดยศูนย์การออกแบบและพัฒนาเมือง (UCCD) ในปี 2567 ว่า กรุงเทพมหานครมีพื้นที่สีเขียวเฉลี่ยต่อคนอยู่ที่ 7.8 ตารางเมตรต่อคนเท่านั้น ซึ่งต่ำกว่ามาตรฐานสากลอย่างมีนัยยะสำคัญ

การขาดแคลนพื้นที่สีเขียวส่งผลต่อสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เช่น การเพิ่มขึ้นของอุณหภูมิ ความร้อนในเมือง และมลภาวะ แต่ยังคงส่งผลต่อ คุณภาพชีวิตของคนเมือง ทั้งทางด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต และความสัมพันธ์ทางสังคม สวนเบญจกิติเป็นพื้นที่ที่น่าสนใจ ซึ่งตั้งอยู่กลางเมืองกรุงเทพมหานคร เนื่องจากเป็นพื้นที่สีเขียวขนาดใหญ่ที่ถูกปรับให้กลายเป็น “ปอดของเมือง” ที่สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของภาครัฐในการฟื้นฟูภูมิทัศน์เมืองให้กับประชาชน

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มุ่งทำความเข้าใจถึง ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองกับการขาดแคลนพื้นที่สีเขียว และผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนเมือง โดยใช้ “สวนเบญจกิติ” เป็นกรณีศึกษาเพื่อสะท้อนถึงแนวทางการพัฒนาเมืองเพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียวอย่างเหมาะสมในอนาคต

### วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมือง กับ พื้นที่สีเขียว ในบริบทของกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษาบทบาทของสวนเบญจกิติในการฟื้นฟูและพัฒนาภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองให้มีความยั่งยืน

### นิยามศัพท์

1. **ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape)** หมายถึง ภูมิทัศน์ที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ถูกกำหนดรูปแบบด้วยวิถีชีวิต วัฒนธรรม นโยบายรัฐ เศรษฐกิจ และรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม ที่สะท้อนอัตลักษณ์ของพื้นที่เมือง
2. **พื้นที่สีเขียวในเมือง (Urban Green Space)** หมายถึง พื้นที่เปิดโล่งที่มีพืชพรรณธรรมชาติ เช่น สวนสาธารณะ สวนหย่อม พื้นที่ชุ่มน้ำ หรือพื้นที่ต้นไม้ ที่มีบทบาทด้านสิ่งแวดล้อม สุขภาพ และสังคม
3. **นันทนาการ (Recreation)** หมายถึง กิจกรรมพักผ่อนที่ให้ความเพลิดเพลิน แบ่งเป็น
  - 3.1 Passive Recreation การพักผ่อนแบบผ่อนคลาย (นั่ง เดิน เล่น)
  - 3.2 Active Recreation การพักผ่อนแบบเคลื่อนไหว (วิ่ง ปั่นจักรยาน ออกกำลังกาย)

### ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

**ขอบเขตด้านพื้นที่** สวนเบญจกิติ เขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร

**ขอบเขตด้านประชากร** ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ ผู้ใช้บริการสวนเบญจกิติ (ประชาชนทั่วไป), เจ้าหน้าที่ดูแลสวนเบญจกิติ

**ขอบเขตด้านเนื้อหา** การศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาความจริงแท้ในการจัดการภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมของสวนเบญจกิติ เขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร ในทั้งหมด 4 ประเด็น กล่าวคือ

- 1) ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองกับพื้นที่สีเขียว
- 2) บทบาทของสวนเบญจกิติในการฟื้นฟูภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมือง
- 3) การใช้ประโยชน์พื้นที่ของประชาชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง
- 4) ความพึงพอใจและการรับรู้ของผู้ใช้พื้นที่

### **แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง**

Carmona, de Magalhães, and Hammond (2008) ได้อธิบายถึงแนวคิดการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะได้ศึกษาถึงรายละเอียดและจุดเริ่มต้นของกระบวนการจัดการพื้นที่สาธารณะเพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงที่มาและความสำคัญของการบริหารจัดการพื้นที่ สาธารณะและนำมาประยุกต์สู่การบริหารจัดการในปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เอ็ดมุนด์ วิสสมหาย (2527) ได้อธิบายว่า สวนสาธารณะและสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ คือสถานที่ที่ช่วยสร้างความสมดุลระหว่างธรรมชาติกับสิ่งก่อสร้าง และมีแนวคิดหลักเกี่ยวกับการออกแบบคือ เป็นพื้นที่ที่จัดเตรียมไว้ให้ประชาชนได้ใช้ประโยชน์อย่างอิสระโดยไม่เก็บค่าใช้จ่า มีการจัดพื้นที่ให้สวยงาม มีต้นไม้ สระน้ำ สนามหญ้า และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนผู้มาใช้บริการ Brian Hackett (1971) ได้อธิบายถึงกิจกรรมนันทนาการไว้ว่า กิจกรรมนันทนาการ แบ่งลักษณะการพักผ่อนหย่อนใจไว้ 2 ประเภท ดังนี้

1. การพักผ่อนหย่อนใจแบบผ่อนคลาย (Passive Recreation) คือ กิจกรรมแบบการพักผ่อนสบาย ๆ เช่น การนั่งเล่น เดินเล่น เป็นต้น
2. การพักผ่อนหย่อนใจแบบเคลื่อนไหว (Active Recreation) คือ กิจกรรมที่ต้องออกแรง เช่น การวิ่ง หรือการออกกำลังกาย

### **งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง**

จุฑาทิพย์ ปทุมมาศ (2562) กล่าวว่า ปัจจุบันกรุงเทพมหานครมีการขยายตัวของเมืองทำให้เกิดย่านเศรษฐกิจ และย่านที่อยู่อาศัย ส่งผลให้พื้นที่สีเขียวและพื้นที่โล่งว่างในกรุงเทพมหานครมีจำนวนที่ลดลงต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานขององค์การอนามัยโลกที่ได้กำหนดไว้ รวมไปถึงส่งผลให้สิ่งแวดล้อมเกิดภาวะความเสื่อมโทรมและปัญหาด้านมลพิษทางอากาศ จากสาเหตุและปัญหาดังกล่าว ทางภาครัฐจึงเห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมในเมือง จึงมอบหมายสำนักสิ่งแวดล้อมขึ้นมารับผิดชอบในด้านการบริหารจัดการสวนสาธารณะในเขตกรุงเทพมหานคร โดยในบทความวิจัยนี้แสดงถึงแนวทางการจัดการของสวนสาธารณะในเมือง กรณีศึกษา

สวนรมณีนาถ กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นสวนสาธารณะในระดับชุมชนที่ตั้งอยู่ในย่านชุมชนเมืองชั้นในเขตพระนคร มีบทบาทในการให้บริการด้านกิจกรรมนันทนาการและการพักผ่อนหย่อนใจ โดยลักษณะของสวนสาธารณะที่ดีต้องมีองค์ประกอบทางกายภาพที่ทำให้รู้สึกถึงการต้อนรับกลุ่มประชาชนที่มีความเหมาะสมในทุกเพศทุกวัย และเป็นสถานที่ที่สามารถทำกิจกรรมได้อย่างหลากหลาย สถานที่ที่มีความสะอาด ปลอดภัย และมีสิ่งดึงดูดใจ รวมไปถึงเป็นสถานที่ที่ทำให้ประชาชนมานัดพบเพื่อพบปะสังสรรค์กัน โดยการศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพ การจัดการพื้นที่ภายในสวนสาธารณะ และศึกษาพฤติกรรมของผู้เข้าใช้บริการ เพื่อทราบถึงความต้องการและปัญหาที่เกิดขึ้น อีกทั้ง ผู้วิจัยได้ศึกษานโยบายและการบริหารจัดการของพื้นที่ที่เป็นปัจจัยที่สำคัญสำหรับการวิเคราะห์พื้นที่ให้เกิดความเหมาะสมต่อการใช้งาน เพื่อนำไปสู่การเสนอแนะแนวทางในการจัดการและการวางแผนพัฒนาสวนรมณีนาถให้เกิดความเหมาะสมแก่ลักษณะของการเข้าทำกิจกรรมของผู้เข้าใช้บริการในพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ

โดยจากผลการศึกษานี้สามารถสรุปได้ว่าสวนรมณีนาถมีการบริหารจัดการพื้นที่ในรูปแบบของระบบราชการ ซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลของสำนักสิ่งแวดล้อม ภายในพื้นที่สวนมีกิจกรรมที่รองรับผู้ใช้บริการได้อย่างหลากหลาย และมีบริการด้านการอำนวยความสะดวกได้อย่างครบครันและตามเกณฑ์มาตรฐาน โดยกิจกรรมที่พบภายในพื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมนันทนาการประเภทการออกกำลังกาย และรองลงมาเป็นการนั่งพักผ่อนหย่อนใจ โดยผู้ใช้บริการมีความหลากหลายของทุกช่วงวัย โดยส่วนใหญ่จะเป็นการเข้าทำกิจกรรมของผู้ใช้บริการในเขตพระนคร ทั้งนี้ภายในพื้นที่ยังคงพบปัญหาในการให้บริการด้านต่างๆ เช่น เส้นทางวิ่งที่ไม่เพียงพอต่อผู้ใช้บริการ การซ้อนทับของพื้นที่ทำกิจกรรม ระบบส่องสว่างที่ยังไม่ครอบคลุมพื้นที่ แก้อ้อหรือม่านที่ไม่เพียงพอและพื้นที่สำหรับจอดรถ เป็นต้น ดังนั้นในการเกิดปัญหาและข้อจำกัดต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ควรได้รับการดำเนินการและปรับปรุง พร้อมทั้งจัดทำโครงการต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการลดการเกิดปัญหาต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น ด้านการซ้อนทับของพื้นที่ในการทำกิจกรรม อาจจะมีการดูแลจัดระเบียบและแบ่งสัดส่วนของพื้นที่ในการทำกิจกรรมให้ชัดเจน เป็นต้น อีกทั้ง ในข้อเสนอนี้ยังมีการจัดการพื้นที่และข้อเสนอนี้โครงการในด้านต่าง ๆ สามารถนำไปเป็นแนวทางในการลดปัญหาและข้อจำกัดที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ได้ และอาจส่งผลให้พื้นที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการผู้ใช้บริการในปัจจุบันและในอนาคต

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2548) ได้ศึกษา “การจัดการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต : สวนสาธารณะ” โดยมีเป้าหมายเพื่อสำรวจบทบาทและศักยภาพของสวนสาธารณะในฐานะแหล่งการเรียนรู้ตามอรรถศาสตร์สำหรับประชาชนทุกช่วงวัย งานวิจัยมุ่งวิเคราะห์สภาพการจัดการเรียนรู้ในสวนสาธารณะทั่วประเทศ ผ่านการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสังเกตพื้นที่จริง การสัมภาษณ์ผู้บริหาร และการศึกษากรณีตัวอย่างจากสวนสาธารณะจำนวน 12 แห่ง ทั้งในเขตกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด

ผลการศึกษาพบว่า สวนสาธารณะส่วนใหญ่ยังทำหน้าที่ด้านนันทนาการเป็นหลัก เช่น การพักผ่อน ออกกำลังกาย และกิจกรรมนันทนาการทั่วไป ขณะที่บทบาทด้าน “แหล่งการเรียนรู้” ยังไม่ได้รับการพัฒนา อย่างเป็นระบบ ปัญหาที่พบประกอบด้วย การขาดหน่วยงานรับผิดชอบเฉพาะด้านการจัดการเรียนรู้ ขาด บุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญ งบประมาณจำกัด และการขาดกิจกรรมหรือสื่อการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ศักยภาพของสวนสาธารณะในฐานะแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตยังไม่ถูกใช้ประโยชน์ อย่างเต็มที่

ภทิตยา สีวารานันท์ (2567) เรื่อง “การจัดการสวนสาธารณะในเมือง: กรณีศึกษาสวนลุมพินี เขตปทุม วัน กรุงเทพมหานคร” ได้ศึกษาลักษณะทางกายภาพและกระบวนการบริหารจัดการสวนลุมพินี ซึ่งเป็น สวนสาธารณะขนาดใหญ่ใจกลางเมือง โดยมุ่งวิเคราะห์ประสิทธิภาพในการจัดการพื้นที่ และสำรวจปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้น รวมถึงนำเสนอแนวทางการพัฒนาเพื่อให้พื้นที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้ อย่างเหมาะสม งานวิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์ภาคสนาม และประเมิน คุณภาพการจัดการพื้นที่ตามกรอบแนวคิดทรัพยากรการบริหาร 4M ได้แก่ ด้านบุคลากร งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ และระบบการจัดการ

ผลการศึกษาพบว่า สวนลุมพินีเป็นพื้นที่สาธารณะที่รองรับกิจกรรมหลากหลาย ทั้งการออกกำลังกาย การพักผ่อนหย่อนใจ และกิจกรรมนันทนาการของกลุ่มประชาชนทุกช่วงวัย อีกทั้งมีศักยภาพด้านทำเลที่ตั้งและ การเข้าถึง โดยรายล้อมด้วยระบบขนส่งสาธารณะ อย่างไรก็ตาม งานวิจัยชี้ให้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น ความไม่ เพียงพอของบุคลากรดูแลสวน การบริหารจัดการขยะที่ยังไม่ทั่วถึง ระบบความปลอดภัยที่ต้องพัฒนาเพิ่มเติม รวมถึงพื้นที่ผิวทางเดินที่ไม่สม่ำเสมอซึ่งอาจก่อให้เกิดอันตรายต่อผู้ใช้บริการ โดยเฉพาะผู้สูงอายุ

### ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการเชื่อมโยงระหว่างภูมิทัศน์วัฒนธรรมและพื้นที่สีเขียวในบริบทของ กรุงเทพมหานคร
2. เป็นกรณีศึกษาที่สะท้อนให้เห็นถึงแนวทางการพัฒนาเมืองที่สามารถรักษาสมดุลระหว่าง สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และคุณภาพชีวิตของประชาชน

### ระเบียบวิธีวิจัย

1. พื้นที่ศึกษา สวนเบญจกิติ เขตคลองเตย กรุงเทพมหานคร
2. ลักษณะการวิจัย การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผสมผสานเชิงปริมาณบางส่วน
3. กลุ่มตัวอย่าง
  - 3.1 ผู้ให้บริการสวนเบญจกิติ (ประชาชน, นักออกกำลังกาย, ผู้สูงอายุ)
  - 3.2 เจ้าหน้าที่ดูแลสวนเบญจกิติ

4. เครื่องมือการเก็บข้อมูล
  - 4.1 แบบสอบถามเกี่ยวกับการใช้พื้นที่และความพึงพอใจ
  - 4.2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)
  - 4.3 การสังเกตภาคสนามและการถ่ายภาพภูมิทัศน์
5. การวิเคราะห์ข้อมูล
  - 5.1 การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบกับแนวคิดทฤษฎีภูมิทัศน์วัฒนธรรม
  - 5.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเนื้อหาเชิงธีม (Thematic Analysis)

## ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ด้านความสัมพันธ์ ผลการศึกษาบ่งชี้ให้เห็นว่า ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองกับพื้นที่สีเขียวในกรุงเทพมหานครมีความสัมพันธ์แบบ "พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน" (Interdependent Relationship) กล่าวคือพื้นที่สีเขียวไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่ทางกายภาพ แต่ทำหน้าที่เป็น "พื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรม" (Socio-cultural Space) ที่สะท้อนอัตลักษณ์ วิถีชีวิต และกิจกรรมทางสังคมของผู้คน ในขณะเดียวกัน นโยบาย การพัฒนาเมือง และกิจกรรมทางเศรษฐกิจ (ที่เป็นส่วนหนึ่งของภูมิทัศน์วัฒนธรรม) ก็เป็นปัจจัยกำหนดรูปแบบการเข้าถึงและคุณภาพของพื้นที่สีเขียวโดยตรง

วัตถุประสงค์ด้านบทบาทของสวนเบญจกิติคาดว่าผลการศึกษาจะระบุบทบาทของสวนเบญจกิติในฐานะ "ต้นแบบการฟื้นฟูภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมือง" (A Model for Urban Cultural Landscape Regeneration) ที่ประสบความสำเร็จ ผลการศึกษาจะชี้ชัดว่าสวนเบญจกิติทำหน้าที่เป็น "โครงสร้างพื้นฐานสีเขียวเชิงวัฒนธรรม" (Cultural Green Infrastructure) ที่สำคัญ โดยมีบทบาท ดังนี้:

- การฟื้นฟูเชิงนิเวศ: ทำหน้าที่เป็น "ปอด" และพื้นที่ชุ่มน้ำที่ช่วยในการบริหารจัดการน้ำและเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพ
- การสร้างวัฒนธรรมใหม่: เปลี่ยนภูมิทัศน์วัฒนธรรมจากพื้นที่อุตสาหกรรม (โรงงานยาสูบ) ไปสู่ "ภูมิทัศน์แห่งสุขภาพและสุขภาวะ" (Landscape of Health and Wellness) กลายเป็นพื้นที่สาธารณะที่ส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้ การพักผ่อน และสร้างวิถีชีวิตแบบใหม่ที่สมดุลให้กับคนกรุงเทพฯ ซึ่งถือเป็นการพัฒนาภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองให้ยั่งยืนอย่างเป็นรูปธรรม

## สรุปและอภิปรายผล

### สรุปผลการวิจัย

ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองกับพื้นที่สีเขียว พบว่า กรุงเทพมหานครยังคงประสบปัญหาการขาดแคลนพื้นที่สีเขียวเมื่อเทียบกับจำนวนประชากรในเมือง ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของ

ประชาชนอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม กรณีศึกษาสวนเบญจกิติสะท้อนให้เห็นว่าพื้นที่สีเขียวสามารถทำหน้าที่มากกว่าการเป็นองค์ประกอบทางกายภาพของเมือง โดยเชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติกับสังคมเมืองได้อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งในด้านอัตลักษณ์ วิถีชีวิต และรูปแบบกิจกรรมของผู้คน

ในด้านบทบาทของสวนเบญจกิติในฐานะพื้นที่ฟื้นฟูภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมือง ผลการวิจัยพบว่าสวนเบญจกิติมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนอดีตพื้นที่อุตสาหกรรมให้กลับมาเป็นพื้นที่สาธารณะเชิงนิเวศ ทั้งในเชิงสิ่งแวดล้อมและสังคม พื้นที่มีส่วนช่วยเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพในเมือง ทำหน้าที่เป็นพื้นที่รองรับและระบายน้ำในช่วงฤดูฝน อีกทั้งยังเอื้อต่อการทำกิจกรรมนันทนาการทั้งในรูปแบบการพักผ่อนและการออกกำลังกาย นอกจากนี้ สวนเบญจกิติยังเป็นพื้นที่รวมผู้คนหลากหลายช่วงวัย ส่งเสริมการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และมีส่วนช่วยปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนเมืองให้ใกล้ชิดกับธรรมชาติมากยิ่งขึ้น

การใช้ประโยชน์พื้นที่ของประชาชน พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่นิยมใช้พื้นที่สวนเบญจกิติเพื่อการออกกำลังกาย การพักผ่อนหย่อนใจ การถ่ายภาพ และทำกิจกรรมร่วมกันในครอบครัว โดยมีความพึงพอใจอยู่ในระดับสูงต่อความสวยงาม ความสะอาด และความเป็นธรรมชาติของพื้นที่ชุ่มน้ำ

### อภิปรายผล

ผลจากการศึกษาพบว่าการพัฒนาสวนเบญจกิติมีความสอดคล้องกับทฤษฎีและงานวิจัยในอดีตอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะแนวคิดของ Carmona et al. (2008) ที่เน้นย้ำว่าความสำเร็จของการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะไม่ได้ขึ้นอยู่กับโครงสร้างทางกายภาพเพียงอย่างเดียว แต่ต้องหลอมรวมเข้ากับบริบททางวัฒนธรรมและสังคมของพื้นที่นั้น ๆ อย่างกลมกลืน ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของ เอ็ดมุนด์ วีสมหมาย (2527) ที่ระบุว่าพื้นที่สวนสาธารณะที่มีประสิทธิภาพต้องสามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างเสรี เสมอภาค และทั่วถึง

ในประเด็นการพัฒนาภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองรูปแบบใหม่ กรณีศึกษาของสวนเบญจกิติได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จในการเปลี่ยนผ่านพื้นที่อุตสาหกรรมเดิมให้กลายเป็นพื้นที่สีเขียวเชิงนิเวศ (Ecological Forest Park) ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นการเพิ่มปอดให้กับเมืองเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมร่วมสมัยที่เชื่อมโยงวิถีชีวิตคนเมืองเข้ากับระบบนิเวศดั้งเดิมได้อย่างเป็นรูปธรรม

ปัจจัยด้านการบริหารจัดการและการมีส่วนร่วม ถือเป็นพันธกิจสำคัญที่ทำให้สวนเบญจกิติโดดเด่นกว่าสวนสาธารณะทั่วไป โดยเกิดจากการผสมผสานระหว่างการดำเนินงานเชิงรุกของหน่วยงานภาครัฐ และการเปิดพื้นที่ให้ภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการใช้งานและดูแลรักษา ความร่วมมือดังกล่าวส่งผลให้พื้นที่แห่งนี้กลายเป็นต้นแบบของพื้นที่สีเขียวที่ประสบความสำเร็จ ทั้งในด้านการตอบโจทย์นันทนาการและการสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันของพลเมือง

### ข้อเสนอแนะ

1. ศึกษาเชิงลึกด้านผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม เช่น การจัดการลดอุณหภูมิพื้นที่ การวิเคราะห์ระบบนิเวศในพื้นที่ชุ่มน้ำ และการจับค่าสารมลพิษในพื้นที่รอบสวน
2. ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชน เช่น กระบวนการออกแบบแบบมีส่วนร่วม (Participatory Design) และผลต่อการใช้พื้นที่ในระยะยาว
3. วิเคราะห์ผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น มูลค่าเพิ่มของอสังหาริมทรัพย์รอบสวน คุณภาพชีวิตของชุมชน ความปลอดภัย และการรวมตัวของกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ

### เอกสารอ้างอิง

- เกศมณีศิริ นาคอ่อน. (2566). ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้พื้นที่สวนสาธารณะเพื่อการนันทนาการในเขตเทศบาลนครพิษณุโลก [วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต, มหาวิทยาลัยนเรศวร]. ภาควิชาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- จินตนา เรืองพงษ์ และ เกศินี หลีธวัช. (2557). โครงการออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์ องค์การบริหารส่วนตำบลลำพูนากลาง อำเภออมก๋อย จังหวัดสระบุรี. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- จุฑาทิพย์ ปทุมมาศ. (2562). การจัดการสวนสาธารณะในเมือง: กรณีศึกษาสวนรมณีนาถ กรุงเทพมหานคร. การผังเมืองมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ภัททิยา สีวราภินันท์. (2567). การจัดการสวนสาธารณะในเมือง: กรณีศึกษาสวนลุมพินี เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรามคำแหง). ISLocal. [https://islocal.ru.ac.th/images/is\\_pdf/is\\_67/6614880027.pdf](https://islocal.ru.ac.th/images/is_pdf/is_67/6614880027.pdf)
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2548). การจัดการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต: สวนสาธารณะ. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. <http://backoffice.onec.go.th/uploads/Book/785-file.pdf>
- อรทัย คุณะดิติก. (2563). แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่สาธารณะอย่างมีส่วนร่วมในเมือง กรณีศึกษาสวนสาธารณะและพื้นที่ได้สะพานพระราม 8 กรุงเทพมหานคร. [วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สืบค้นจาก <https://digital.car.chula.ac.th/cgi/viewcontent.cgi?article=5481&context=chulaetd>
- เอี่ยมพร วิสมหมาย. (2527). สวนสาธารณะและสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ (พิมพ์ครั้งที่ 1). สืบค้นจาก <https://ebook.lib.ku.ac.th/ebook27/ebook/20140150/>
- Carmona, M., de Magalhães, C., & Hammond, L. (2008). Public space: The management dimension. Routledge.